

УДК 371.26:373.3(477)

А. А. Предик

Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄКТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано еволюцію об'єктивності як головного принципу оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Визначено умови об'єктивності й обґрунтованості оцінки, доведено необхідність індивідуалізації контролю і оцінки. Обґрунтовано, що об'єктивна оцінка сприяє формуванню самоконтролю і самооцінки учнів, розширює й поглиблює їх знання, озброює їх культурою розумової праці, виховує віру в себе та формує здорові стосунки в колективі.

Ключові слова: об'єктивність, об'єктивний підхід, оцінювання, молодший школяр, самоконтроль, самооцінка.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ ст. у педагогічній теорії і практиці характеризується наполегливим утвердженням ідеї, що перевірка й оцінка навчальної діяльності учнів повинні проводитися відповідно до дидактичних принципів навчання, тому що останні наявні і реалізуються на всіх етапах навчально-виховного процесу. Йшлося, насамперед, про принципи свідомості й активності, систематичності і наступності, гласності і доступності, індивідуального і диференційованого підходу до учнів та ін. І все ж однією з головних вимог до контролю й оцінки визнавалась їх об'єктивність, позаяк об'єктивний контроль передбачає створення умов, у яких би максимально точно виявлялися справжні знання школярів, їх уміння і навички, тобто навчальні досягнення. Об'єктивність оцінки, стверджують дослідники, це її відповідність фактичним здобуткам учня. Безумовно, об'єктивна оцінка може бути результатом тільки об'єктивного контролю. Тим більше, що об'єктивність – це не лише вимога суворо дотримуватися встановлених норм і критеріїв оцінки, але й характерна риса діяльності вчителя. Бути об'єктивним – це значить однаково доброзичливо ставитися до всіх учнів, пред'являти до них єдині вимоги, бути справедливим до кожного з них.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз джерельної бази засвідчує, що об'єктивність оцінювання успіхів учнів постійно привертала увагу як учених, так і педагогів-практиків. Окремі аспекти цієї проблеми розкриті в працях українських і зарубіжних учених Б. Кобзаря, Л. Прокіпець, О. Савченко, Н. Селезньова, В. Сухомлинського, С. Сухорського, Н. Тализіної та ін. Їй присвячені також публікації вчителів загальноосвітніх шкіл Н. Зубалій, К. Квятківської, К. Черняхівської та ін., у яких проаналізовано умови забезпечення об'єктивності оцінювання учнів середньої загальноосвітньої школи. Однак поза їх увагою залишалися молодші

школярі, які першими стикаються з проблемою оцінювання і дуже гостро переживають необ'єктивність шкільної оцінки, що по-різному позначається на результатах навчання в наступних класах.

Мета статті – проаналізувати формування принципу об'єктивності оцінювання навчальної діяльності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури засвідчує, що дослідники й учителі-практики досить часто піддавали сумніву здатність бальної системи оцінювання об'єктивно оцінити справжній рівень знань, умінь і навичок учнів. Так, ще в 50-х рр. ХХ ст. Г. Нефедов наголошував, що «не можна визнавати за цифрою якусь можливість висловити такі абстрактні поняття психічної сфери, як знання, здібності, увага, старанність, для яких неможливо знайти одиницю вимірювання» [2, 107]. Він був переконаний, що бал не може відобразити кількість і якість навчальної діяльності дитини. На його думку, шкільне «4» зовсім не означає, що учень витратив праці в чотири рази більше, ніж учень, який отримав «1». Не можна також приймати за критерій якого-небудь середнього учня і по ньому оцінювати знання інших школярів.

За спостереженнями педагога, при бальній системі оцінки знань недостатньо враховуються індивідуальні особливості дітей. Оцінюючи їх знання, вчителі здебільшого далекі від того, щоб урахувати і їх індивідуальні здібності. Сутність цього явища полягає не в тому, що педагоги не бажають індивідуально підходити до учнів, а в тому, що вони просто не в змозі цього робити, оскільки щоденно їм доводиться виставляти сотні балів і до того ж із різних шкільних предметів. Свою позицію він аргументує тим, що уроки, на яких виставляються оцінки, проходять нудно, повільно; головне в них – опитування, перевірка того, що учень вивчив удома. Всі, хто відповідає, повідомляють одне й те саме, намагаючись дотримуватися підручника. Слухати ці відповіді учневі, який вивчив урок, не цікаво, але слухати чи робити вигляд, що слухаєш, необхідно, бо інакше отримаєш погану оцінку за поведінку.

Прагнучи знайти вихід із даної ситуації Г. Нефедов пропонує не відразу відмовлятися від бальної системи, а лише вилучити її із структури уроку, зберігши для оцінювання учнів чвертні і річні оцінки. На його думку, уроки без оцінок, які вже мали місце в педагогічній практиці старої російської і радянської школи, а також використовуються в інших країнах (Англії, Норвегії, Швеції і т.д.), були б набагато ефективніші, тому що вчитель на таких уроках отримує можливість значно частіше вислуховувати учнів, отже, й швидше познайомитися з сильними та слабкими сторонами кожного з них. При цьому він не буде обмежуватися тільки однією

констатацією, а зверне увагу учнів на прогалини, пояснить їм, що вони не зрозуміли або не засвоїли. Все це зробить і самі вимоги вчителя іншими, в багатьох випадках більш зрозумілими і такими, що відповідають індивідуальним особливостям учня [2, 111].

Педагог усвідомлює, що школярі, звичайно, не будуть добре вчитися, якщо на зміну оцінці прийде творча робота вчителя, якщо він не зуміє зацікавити їх навчанням, не захопить їх працею, не надасть їм допомогу в оволодінні знаннями. Однак це не означає, що такі уроки будуть проходити зовсім без оцінок. Оцінки будуть, але на зміну голій цифрі прийде оцінка як словесне зауваження про прогалини і недоліки, вказівка переробити роботу, схвалення досягнень учня, демонстрування кращих робіт тощо. Така оцінка, зроблена в доброзичливій формі та з урахуванням індивідуальних особливостей учня, але без занесення в журнал, буде сильніше впливати на школярів, аніж формальні цифрові бали [2, 112]. Як бачимо, передові педагоги, піклуючись про об'єктивність оцінювання навчальної діяльності учнів, пропонували впровадити змістову систему шкільного оцінювання, яка утвердилась на сучасному етапі в початковій школі.

Зазначимо, що дана проблема постійно хвилювала не тільки педагогів-практиків. Не обходили її своєю увагою і вчені. Адже, «об'єктивність, – як стверджує С. Сухорський, – важливий принцип оцінки, і порушення цього принципу призводить до знецінення оцінки як міри визначення рівня знань учнів, так і засобу виховного впливу на учнів» [4, 31–32]. На його думку, об'єктивність оцінки знань зростає внаслідок систематизації обліку за темами. Цьому сприяє не тільки те, що такий порядок обліку успішності впливає на кількість поточних оцінок у всіх учнів, що різко зменшує кількість випадків атестування учня за чверть лише на підставі однієї-двох оцінок, але й якісна зміна ваги самої оцінки, яка стає конкретнішою і органічно пов'язаною з відповідною темою програмного матеріалу. Однак позитивні оцінки з одних тем, наголошує учений, вже не можуть автоматично впливати на «виправлення» негативних оцінок за незнання матеріалу з інших тем чи розділів. За його переконаннями, це одна з найголовніших переваг тематичного обліку, що має великий психологічний вплив на учнів, мобілізує їх на вивчення кожної теми і тим самим впливає на підвищення успішності, допомагає озброювати їх міцнішими і глибшими знаннями [4, 32].

Розглядаючи оцінку як заключну частину перевірки знань, що фіксує відношення між фактичним, виявленим перевіркою рівнем знань учня, і тим рівнем знань, які учень повинен мати відповідно до встановлених вимог на певному етапі навчання, С. Сухорський закликає «не допускати

однобічності, яка веде до необ'єктивності», і підкреслює, що при оцінці знань слід брати до уваги всі сторони відповіді (контрольної роботи) учня, орієнтуючись, безумовно, на найістотніші з них. Будь-які відхилення від норми вчитель повинен обов'язково переконливо мотивувати учням [4, 100]. А тому дуже важливо виховувати уже в учнів молодшого шкільного віку правильне розуміння оцінки. Спочатку слід розкрити їм, що вони знають і чого не знають, визначити рівень їх знань і привчати сприймати оцінку лише як умовний показник цього рівня, оскільки багато учнів привчається з початкових класів вважати оцінку чимось таким, що є цінним само собою, незалежно від їх знань. Через це оцінка відривається від знань і починає існувати немовби самостійно. Метою навчання в таких учнів стає не засвоєння матеріалу, а одержання хороших оцінок. У гонитві за оцінками вони вдаються до обдурювання: списування, підказування та інших нечесних учинків [4, 102].

На думку С. Сухорського, учитель, перед тим, як поставити оцінку, завжди повинен подумати, чи провів він достатню роботу, щоб навчити учня того, чого від нього вимагає. Педагогічне правило – не поспішати ставити незадовільні оцінки – стосується не лише першого класу, підкреслює вчений. Він вважає, що правильно діють учителі, які при вивченні нового розділу або теми починають з виставлення тільки оцінок «5» тим учням, що виявили відмінні знання і змогли швидко засвоїти новий матеріал. Інших оцінок вони до певного часу не ставлять, а дають змогу слабшим «підтягнутись», допомагають їм у цьому. Лише наприкінці вивчення теми, коли в процесі роботи на уроках з'ясується, що учні матеріал засвоїли, оцінюють рівень їх знань з даної теми.

С. Сухорський, відстоюючи принцип об'єктивності, категорично наполягає на тому, що оцінки мають відповідати фактичному рівню знань учня і не повинні завищуватись для так званого «заохочення» або занижуватись для того, щоб «підігнати» до навчання. Заохочення і осуд, на його думку, слід робити у формі зауважень учителя до оцінки знань учня; вони повинні мати суворий, але доброзичливий, незлий тон [4, 103].

Ще однією з причин недостатньої об'єктивності оцінки, за переконаннями С. Сухорського, як і інших учених, є те, що окремі вчителі не враховують індивідуальних особливостей учня, його темпераменту, способу мислення. Нетерплячий учитель може іноді занижити оцінку за повільну відповідь або навіть поставити двійку, якщо учень через хвилювання розгубився і не відразу відповів.

Як і більшість учених, вважаємо, що об'єктивна вмотивована оцінка сприяє формуванню самоконтролю і самооцінки учнів, розширює і

поглиблює їх знання, озброює їх культурою розумової праці, виховує віру в себе і формує здорові взаємовідносини в колективі. Тому вчитель, оцінюючи відповіді учня, повинен врахувати логічність і послідовність його думки, правильність викладу змісту матеріалу, а також те, чи вміє школяр обґрунтувати відповідь чи тільки відтворює вивчене за книжкою, чи може застосовувати набуті знання в навчанні і праці. У такому разі об'єктивна оцінка знань, умінь і навичок стає стимулом у роботі й повністю виконує виховну функцію.

Об'єктивність і обґрунтованість оцінки можливі за наступних умов:

1. Зазначення всіх характеристик знань і вмінь, які передбачені метою навчання і які повинні, відповідно, контролюватися. Контроль передбачає отримання диференційованих показників по кожному із цих напрямів і, закономірно, наявність обґрунтованих контрольних завдань, які точно відповідають саме цим характеристикам, а не іншим.

2. Під час контролю тієї чи іншої характеристики засвоєння, при одних і тих самих цілях навчання і результатах контролю (наприклад, при однаковій кількості правильних рішень рівнозначних задач) виставляється одна і та ж кількість балів. Позаяк оцінка – це не кількісне вимірювання знань, то визначеним рівням сформованості тієї чи іншої характеристики знань і вмінь можуть відповідати довільні числа (але більш низьким етапам, звичайно, завжди менші, аніж більш високим).

Водночас слід мати на увазі, що сумарна оцінка (оцінка успішності) повинна формуватися на основі загальноприйнятих (умовних) норм обліку значущості оцінок усіх контрольованих характеристик засвоєння. Цілком очевидно, що при цьому знову ж таки повинна враховуватися мета навчання. А метою навчання може бути передбачено формування тієї чи іншої характеристики не на вищому, а на якомусь середньому рівні, і це досить часто має місце в практиці навчання. Так, процес узагальнення низки понять і вмінь, що формуються в початковій школі, не може бути відразу доведений до свого повного завершення, він може бути заданий метою навчання тільки на якомусь перехідному етапі свого становлення. Якщо учні досягають цього рівня, то педагоги зобов'язані оцінити їх знання й уміння за даною характеристикою вищою оцінкою, але той же рівень узагальнення при інших цілях навчання може бути оцінений нижчою оцінкою. Друга умова об'єктивності оцінки в практиці навчання досить часто не виконується, оскільки в кожного педагога, як це не дивно, наявні власні норми виставлення оцінок при існуванні загальноприйнятих. Ось чому за виконання одних і тих самих контрольних завдань та й, по суті, за одні й ті ж відповіді учні отримують у різних учителів неоднакові оцінки [5, 132].

Оцінюючи навчальну діяльність молодших школярів, слід брати до уваги не тільки абсолютні знання і навички учня, але й визначати ступінь просування (прогресування) даного школяра, виходячи з його можливостей. При цьому оцінка успішності кожного учня повинна виражатися в конкретній характеристиці – чи опрацював він матеріал, чи ні, якщо опрацював, то наскільки добре і міцно, які заходи варто вжити, щоб ліквідувати недоробки. Опрацювавши програму, потрібно з'ясувати, чи кожен учень повністю засвоїв визначений програмою матеріал – оволодів усіма знаннями та навичками, вказаними в програмі. У 1, 2 і 3 концентрах школи конкретну характеристику (із зазначенням позитивних сторін, недоліків та заходів щодо їх усунення) варто завершити загальною оцінкою роботи учня («незадовільно», «задовільно», «добре», «дуже добре»).

Необхідність індивідуалізації контролю й оцінки викликана вимогою виявляти й оцінювати знання, навички і вміння, здійснювати контроль за діяльністю кожного учня, за особистою навчально-пізнавальною діяльністю окремого школяра. Принцип індивідуального підходу до учнів у процесі контролю передбачає вибір таких дидактичних умов (прийомів і методів), за яких зникає психологічне напруження учнів і вчитель може об'єктивно, повно і правильно виявити та оцінити знання кожного з них.

Індивідуалізація повинна ґрунтуватися на єдності загальних вимог і критеріїв до оцінки, що пред'являються до всіх учнів, і індивідуальних передумов, які дозволяють кожному з них розкрити більш повно і широко свої знання, навички, вміння, рівень розвитку [1, 218–219].

З цього приводу В. Сухомлинський, на нашу думку, цілком справедливо підкреслював, що індивідуалізація перевірки й оцінювання знань учнів покликана дати кожному школяреві можливість пізнати радість праці, радість успіху в навчанні. Ця настанова, за його переконаннями, повинна стримувати вчителя від виставлення поганих оцінок. Варто оцінювати, наголошував видатний педагог, тільки позитивний результат розумової діяльності учня [3, 176].

Висновки. Таким чином, вивчення наукової літератури і педагогічної практики засвідчує, що об'єктивний підхід до оцінювання досягнень школярів сприяє формуванню самоконтролю і самооцінки учнів, розширює і поглиблює їх знання, озброює їх культурою розумової праці, виховує віру в себе і формує здорові стосунки в колективі, тобто, вона стає стимулом у навчальній діяльності й повністю виконує виховну функцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дидактика современной школы : посіб. для уч. / [Кобзарь Б. С., Кумарина Г. Ф., Кусый Ю. А. и др.] ; под ред. В. А. Онищука. – К. : Рад. шк., 1987. – 351 с. – (Педагогическая библиотека).

2. Нефедов Г. А. Нужна ли ежедневная бальная оценка знаний учащихся? / Г. А. Нефедов // Сов. педагогика. – 1958. – № 5. – С. 106–113.
3. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5 т. / В. А. Сухомлинский. – К., 1980. – Т. 3. – 719 с. – С. 176.
4. Сухорський С. Ф. Система обліку успішності в школі / С. Ф. Сухорський. – К. : Рад. шк., 1968. – 118 с.
5. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : [книга для уч.] / Н. Ф. Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.

РЕЗЮМЕ

А. А. Предык. Формирование объективного подхода к оцениванию учебных достижений младших школьников.

В статье проанализирована эволюция объективности как главного принципа оценивания учебных достижений младших школьников. Определены условия объективности и обоснованности оценки; доказана необходимость индивидуализации контроля и оценки. Обосновано, что объективная оценка способствует формированию самоконтроля и самооценки учеников, расширяет и углубляет их знания, вооружает их культурой умственного труда, воспитывает веру в себя и формирует здоровые отношения в коллективе.

Ключевые слова: объективность, объективный подход, оценивание, младший школьник, самоконтроль, самооценка.

SUMMARY

A. Predyk. Forming an objective approach to the evaluation of educational achievements of younger pupils.

The article analyzes the evolution of objectivity as a core principle of evaluation of educational achievements of younger pupils. Conditions of objectivity and proof of evaluation are defined; the necessity of individual control and assessment is proved. Proved that an objective assessment promotes self-control and self-esteem of students, expands and deepens their knowledge; them with equips culture of mental work, brings up faith in themselves and forms healthy relationships in the team.

Key words: objectivity, objective approach, evaluation, younger pupil, self-control, self-esteem.